

МОДЕРНОТО ВРЕМЕ И ПРЕВРЪЩАНЕТО НА ПОЗНАНИЕТО КАТО ОСНОВНА ПАРАДИГМА НА ВЛАСТТА

Добромир Добрев

MODERN TIMES AND MAKING KNOWLEDGE
A MAJOR PARADIGM OF POWER
Dobromir Dobrev

***Abstract:** The rapid development of communication technologies has made the same a powerful weapon for propaganda of certain ideological models. The spread of misleading and frankly fake news is a persistent trend, especially in social media. Hybrid wars are an integral part of the arsenal of authoritarian regimes in their attempts to take revenge on the liberal world. This again brings us to knowledge as the most important element for guidance and survival in the information world. The ability to distinguish between lying and manipulation and truth is a litmus for a well-educated person.*

***Key words:** knowledge, power, modern times, force*

<https://doi.org/10.46687/UAEA4622>

Когато говорим за модерно време, изхождаме от понятието за епоха и специфичните характеристики на тази епоха. Позовавайки се на Макс Вебер, немският философ Юрген Хабермас (Habermas 1993: 7) ни напомня, че рационалният процес на размагьосване е разрушил религиозния мироглед и е открил в Европа пътя на модерната култура. За Хабермас първият мислител, който развива едно ясно понятие за модерното, е Хегел. Има се предвид, че точно немският идеалист преди всички останали използва понятието модерно в историческа връзка, твърдейки, че модерното време е Новото време.

Три са събитията, които бележат прехода между Средновековието и Новото време. Става дума за откриването на Новия свят, Ренесанса и Реформацията. Те рязко ускоряват цивилизационните процеси в Европа. В хода на тези процеси напълно резонно възниква въпросът за самоопределението на модерността. Според Хабермас модерното не иска, а и не може да заимства ориентиращи мащаби от образците на други епохи. Стремещт му е да създаде своята нормативност от самото себе си. Този проблем за самообосноваването на модерното намира решение първо в областта на естетическата критика. В началото на XVIII век започва едно отделяне от образците на античното изкуство. Постава се под въпрос необходимостта от подражание на античната класика, същата, която стои в основата на Ренесанса. Модернистите отхвърлят принципите на абсолютната и стояща извън времето красота, налагайки новата парадигма за фиксираната във времето и относителна красота.

Завръщайки се към философския аспект за отделянето на модерното от намиращите се извън него внушения от миналото, Хабермас отново се опира на Хегеловото наследство. Последният вмения на философията задължение да изрази в понятията своето време, съвременността (Habermas 1993: 10).

Като основополагащ принцип на Новото време се приема субективността. Чрез него са обяснени предимствата и недостатъците на модерния свят, разбран като време на прогрес, а също и като време на отчуждение. Така първият опит за дефиниция на модерното и критиката на модерното имат общ произход.

Това е важно, защото принципът на модерния свят се явява субективната свобода, свободата като състояние на духа, а това неминуемо предполага критичност.

Всъщност субективността има четири аспекта.

На първо място – *индивидуализъм*. Приема се, че в модерния свят индивидуалността може да наложи своите претенции. Следващият аспект това е *правото на критика*. Изисква се това, което се възприема да бъде обосновано.

„На когото Бог дава власт, на него му дава и ум – се казва в шеговитата пословица, която едва ли някой ще възприеме сериозно в наше време“ (Gegel 1990: 51).

Това е напомняне, че всичко подлежи на критика и трябва да издържи проверката на разума. Тук включваме и Църквата и управляващите, които не могат да разчитат, че властта им ще остане извън този процес. Разумът предопределя появата на договорната теория и нейния бърз възход.

От началото на Ренесанса насетне договорната теория започва да търси по-тясно единение с идеята за величието на човека и неговия разум. Този процес се развива и разширява, а идеите за рационалното съгласие, изразено в договора, стават толкова популярни, че във всички варианти на договорни теории след началото на XVII век ясно е отразен възгледът за човека като разумно същество. След налагането на християнството в Европа никога повече на Стария континент няма официално отричане на разбирането за равния морален статус на хората. Това води до много силния легитимиращ потенциал на договорните теории от XVII и XVIII век и ги превръща в основа на конституционните актове на големите революции (или поне на Американската и Френската). Човекът е цветът на природата, той е единственото разумно същество. А щом всички хора имат равен морален статус, то само въпрос на процедура е как хората да създадат една добра за тях държава (Valchev 2013: 121-122).

Третият принцип е *автономност на действието*. В модерното време всеки носи отговорност за това, което върши.

Не е изненадващо, че като четвърти аспект на субективността е посочена *идеалистическата философия*. Хегел е смятал, че точно тя постига самопознаващата се идея като резултат от модерното време.

В исторически план субективният принцип се утвърждава от Реформацията, Просвещението и Френската революция. При Реформацията по-малко се вярва в божественото откровение, а се утвърждава господството на автономния субект. Напълно в духа на времето се разширяват правомощията на личността.

Друг важен и подлежащ на анализ момент е появата на концепцията за Обществения договор, която също предполага разширяване на правата. Тази концепция дава на Европа разбирането за *свободата на волята като основополагащ принцип на държавата*.

В крайна сметка можем да твърдим, че в модерното религиозният живот, държавата, обществото, изкуството са само различни възплъщения на субективния принцип.

Необходимо е да разграничим властта от силата, а след това вече да разгледаме компонентите на властта и промените в тях. Промени, активирани от модерността и успеха на промишлената революция.

Най-разпространеният, но неправилен подход е властта да се отъждествява със силата. Според този подход да се властва означава да се прилага насилие. В „Манифеста“ Маркс и Енгелс наричат държавната власт „организирано насилие на една класа върху друга“. Макс Вебер я определя като „организация, която успешно поддържа монопола за легитимна употреба на сила върху дадена територия“ (Politologiya 1993: 8-10).

За да се различи властта от силата, трябва да се изясни въпросът за обекта на властта – дали става дума за съзнанието на личността, или за неговото тяло. Като организъм човекът е част от природата и неговото тяло не е обект на власт и влияние, а на сила. В тесния смисъл на думата под сила се разбира употребата на средства за въздействие върху човешкото тяло (пушката, камшика, ключалката). В по-широк смисъл под сила се разбира елиминирането на възможностите за действие на една личност, група или класа от друга личност или група. Обикновено насилието е средство на властващите, но **силата като социално отношение не е власт**. Насилието е ефективно при ограничаването на хората да действат, но не и при стимулирането им да вършат нещо позитивно. Като пример може да се посочи ниската производителност на работа при развити оръдия на труда в САЩ през XIX в. – времето, когато се използва робски труд. Сравнението се прави с производителността на свободните английски селяни, които разполагат със сходни оръдия на труда. Също и провалът на комунистическите държави. При тях липсата на позитивни стимули довежда до ниска производителност и съответно до неконкурентоспособност. Това опровергава мисълта на Бисмарк, че с щикове можем да правим всичко, освен да седим на тях. Другият голям недостатък на силата като властно средство е нейната висока цена. Тя изисква големи инвестиции, които непрекъснато растат.

Френският политически антрополог Жорж Баландие счита, че най-важните елементи на властта са нейната **сакралност** и нейната **двусмисленост**. По отношение на сакралността е подчертано, че в нито едно общество политическата власт не е напълно десакрализирана. Когато говорим за т. нар. традиционни общества, там връзката със сакралността е очевидна. Но не само при тях, без значение дали е явно, или прикрито сакралното винаги присъства във властта. В „Политическа антропология“ френският изследовател коментира двата елемента:

Обществото се възприема в идеализирана форма, като гарант на колективната сигурност и като чисто отражение на обичая или закона; то се възприема като върховна и насилствена ценност; по този начин то се превръща в материализация на трансцендентността, която се налага на отделните индивиди и групи (Balandie 2000: 56).

По отношение на втория елемент Баландие заявява следното:

...двусмислеността е фундаментално свойство на властта. Доколкото се опира на силно в една или друга степен социално неравенство, доколкото осигурява привилегии на онези, които макар и в различна степен я притежават, тя винаги е обект на оспорване. Тя е едновременно приемана

(в качеството на гарант на реда и сигурността), почитана (поради сакралните си съставки) и оспорвана (защото оправдава и поддържа неравенството). Всички политически режими проявяват тази двусмисленост... (Balandie 2000: 59).

Американският политолог и футуролог Алвин Тофлър говори за различните степени на властта. В книгата му „Трусове във властта“ насилието е поставено на най-ниското стъпало: „Главната слабост на грубата сила или на насилието е пълната липса на гъвкавост. В този вид властта може да бъде използвана само да наказва. Накратко, насилието е нискокачествена власт“ (Tofflar 1996: 27). Следващата степен на властта според него е богатството. То дава много по-голямо разнообразие при прилагането на властта. Парите са добро средство за стимулиране и дават възможност за гъвкавост. Изводът е, че богатството е среднокачествена власт.

Като най-висока степен на властта в скалата на Тофлър е поставено знанието.

В един филм, чието действие се разиграва в Куба по време на режима на диктатора Батиста, актьорът Шон Конъри изпълнява ролята на британски наемник. В една знаменателна сцена командващият войската на тирана казва: „Майоре, кажете кое е предпочитаното от Вас оръжие и аз ще Ви го набавя.“ На което Конъри отговаря: „Умът“ (Tofflar 1996: 27).

Освен всичко останало знанието може да ни спести използването на сила в определени ситуации, а също и разхищаването на пари. Нещо повече – знанието е най-добрият способ за увеличаване както на силата, така и на богатството. Съотношението между тези три степени се променя след края на индустриалната цивилизация.

Поради това познанието е не само източник на най-висококачествената власт, но и най-важната съставка на силата и богатството. Казано другояче, от придатък към властта на парите и властта на силата, знанието се превърна в тяхна най-съществена част. Това е ключът към преобразяването на властта, което предстои и което обяснява защо битката за владене на знанието и на средствата за комуникация се разгаря с все по-голяма сила в целия свят (Tofflar 1996: 29).

Тези думи на Тофлър са още по-верни за новия тХХI век. Никога досега познанието и производните му високи технологии не са били от такова решаващо значение за упражняването на властта.

Бурното развитие на комуникационните технологии ги превърна в силно оръжие за пропаганда на определени идеологически модели. Разпространението на подвеждащи и откровено фалшиви новини е устойчива тенденция, особено в социалните мрежи. Хибридни войни са неизменна част от арсенала на авторитарните режими в опитите им да вземат реванш от либералния свят.

Това отново ни води към знанието като най-важен елемент за ориентиране и оцеляване в информационния свят. Способността да се различава лъжата и манипулацията от истината е лакмусът за добре образования човек.

ЛИТЕРАТУРА

- Balandie 2000:** Balandie, Zh. Politicheska antropologiya. Sofia: Zhenifer Hicks [Баландие, Ж. Политическа антропология. София: Женифер Хикс].
- Gegel 1990:** Gegel, G. Filosofiya prava. Moskva: Mysly [Гегель, Г. Философия права. Москва: Мысль].
- Habermas 1993:** Habermas, Yu. Filosofski diskurs na modernoto. // Filosofski alternativi, kn. 5 [Хабермас, Ю. Философски дискурс на модерното. // Философски алтернативи, кн. 5].
- Politologiya 1993:** Politologiya. Sofia: Stopanstvo [Политология. София: Стопанство].
- Toflar 1996:** Toflar, A. Trusove vav vlasta. Sofia: Narodna kultura [Тофлър, А. Трусове във властта. София: Народна култура].
- Valchev 2013:** Valchev, D. Obshta teoriya na darzhavata. Sofia: Siela [Вълчев, Д. Обща теория на държавата. София: Сиела].